

УДК 330.145

Носань Н.С.*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Черкаського державного технологічного університету***Мартінович В.Г.***кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та підприємництва
Черкаського державного технологічного університету***СУТНІСТЬ ТА ГЕНЕЗИС ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ
«ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА»****ESSENCE AND GENESIS OF ECONOMIC CATEGORY
“WORKING CAPITAL OF ENTERPRISE”****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто генезис поглядів науковців на поняття «оборотний капітал». Систематизовано наявні погляди на цю категорію. Виокремлено три підходи до трактування терміна «оборотний капітал». Запропоновано власне визначення категорії «оборотний капітал підприємства». Охарактеризовано відмінності між категоріями «оборотний капітал», «оборотні активи», «оборотні кошти».

Ключові слова: оборотний капітал підприємства, оборотні кошти, оборотні активи, генезис, операційний цикл.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен генезис взглядов ученых на понятие «оборотный капитал». Систематизированы существующие взгляды на эту категорию. Выделены три подхода к трактовке термина «оборотный капитал». Предложено собственное определение категории «оборотный капитал предприятия». Охарактеризованы различия между категориями «оборотный капитал», «оборотные активы», «оборотные средства».

Ключевые слова: оборотный капитал предприятия, оборотные средства, оборотные активы, генезис, операционный цикл.

ANNOTATION

In the article there was considered the genesis of scientific views on the concept of “working capita”. The existing views of this category were systematized. There were determined three approaches to interpreting the term “working capital”. There was suggested an own definition of the “working capital of enterprise”. The differences between the categories of “working capital”, “current assets”, “working resources” were characterized.

Keywords: working capital of enterprise, working resources, current assets, genesis, operating cycle.

Постановка проблеми. Важливою складовою загального капіталу підприємства є оборотний капітал, оскільки якісне управління останнім впливає на безперервність процесу виробництва та збуту продукції, ліквідність, платоспроможність та рентабельність підприємства. Саме тому ця економічна категорія є предметом дослідження багатьох вчених. Однак через значну кількість наукових напрацювань у цій тематиці актуальними є систематизація та узагальнення наявних поглядів на поняття «оборотний капітал підприємства».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності категорії «оборотний капітал» присвячено праці багатьох вчених, таких як, наприклад, Т.Г. Камін-

ська, С.В. Юшко, А.А. Лугова, А.А. Корбут, П.П. Мазурок, Т.А. Демченко, С.В. Загоруйко, Л.Ю. Габора, К.Я. Ходжва, О.С. Поважний, Н.О. Крамзіна, Ю.В. Кваша.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак через сучасні економічні тенденції узагальнення та деталізація визначення цієї економічної категорії потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні сутності оборотного капіталу підприємства як економічної категорії, а також у систематизації та узагальненні наявних наукових підходів до питання дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Капітал є однією з головних складових функціонування та розвитку економіки, виконуючи важливу функцію у процесі формування, розподілу, перерозподілу та споживання благ. Це підкреслюється змістовним значенням категорії «капітал», яка у перекладі з латинського “capitalis” означає «основний», «грунтовний», «головний» [1].

Капітал є основою для формування та розвитку підприємства, забезпечуючи у процесі використання інтереси держави, власників та працівників. Суб'єкт господарювання, який здійснює виробничу або іншу комерційну діяльність, має володіти визначеним капіталом, тобто сукупністю матеріальних цінностей, фінансових ресурсів та витрат на придбання прав, необхідних для забезпечення його господарської діяльності [2, с. 236]. Оборотний капітал – це частина виробничого капіталу, вартість якого повністю переноситься на виготовлені товар або послугу та повертається у грошовій формі до виробника після завершення кожного процесу кругообігу капіталу [3].

Перша спроба наукового дослідження оборотності капіталу була зроблена Адамом Смітом. На думку А. Сміта, капітал, який створює свою вартість у процесі обігу, складається з двох частин: перша приносить грошовий дохід, друга забезпечує одержання цього доходу. Відповідно

до цього А. Сміт розділив капітал на оборотний та основний, ввівши уперше ці категорії у науковий обіг [4, с. 90]. Автор «Багатства народів» поділяв оборотний капітал на: «1) гроші, які перебувають в обігу; 2) істивні припаси, які знаходяться в руках як виробників, так і купців, що призначені для продажу з вигодою; 3) матеріали для помешкань, одягу, домашніх тварин, прикрас або оздоблень, які майже закінчені або знаходяться в руках робітників для кінцевого їх виготовлення і обігу в товари, які придатні до споживання; 4) закінчені і придатні для споживання вироби, які знаходяться на складах і в магазинах купців, які зберігаються з метою їх продажу з вигодою, або які знаходяться на кораблях або в повозках, що перевозять їх на рахунок споживачів» [5, с. 176].

Значну кількість поглядів науковців на тлумачення сутності «оборотний капітал» можна систематизувати у три підходи (табл. 1).

Згідно з першим підходом оборотний капітал – це грошові ресурси, вкладені з метою формування фондів обігу та оборотних виробничих фондів. При цьому підкреслюється грошова природа оборотного капіталу, який виступає у ролі засобу платіжного обслуговування кругообігу. На думку таких вчених, як М.І. Ткачук, Г.І. Кравцова та А.В. Шашковський, оборотні кошти є сукупністю грошових ресурсів, які планомірно інвестуються підприємством з метою формування оборотних виробничих фондів та фондів обігу [6].

І.В. Зелгавілс вважає, що оборотний капітал – це грошові ресурси та мобільні активи, які трансформуються у грошові кошти протягом кожного виробничого циклу, забезпечуючи безперервність процесу виробництва та обороту, а також одержання прибутку. Цю точку зору підтримують П.О. Парфаняк та І.А. Усатов [7].

Л.О. Роштейн трактує оборотні ресурси як грошові кошти, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання для формування запасів сировини, матеріалів та інших матеріальних цінностей. О.Д. Василик зазначає, що оборотні кошти – це «грошові засоби, авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу» [6].

А.М. Бірман наголошує не просто на вартісному, а саме на грошовому походженні оборотних засобів, зазначаючи, що це – кошти підприємства, інвестовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу [8, с. 43]. Цю точку зору підтримує Н.С. Шумов, водночас не виокремлюючи платіжно-розрахункової ролі оборотних ресурсів (оскільки саме вони інвестуються в оборотні фонди та фонди обігу). У своїй більш пізній роботі «Фінансові проблеми внутрішньо-заводського госпрахунку» А.М. Бірман наголошує на платіжній функції оборотних ресурсів: оборотні засоби формуються підприємством з метою здатності «безперервно платити за матеріальні цінності <...> нормально авансувати витрати у незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, у продукцію, відгружену, але ще не оплачену, та інші види розрахунків» [8, с. 44].

На думку В.М. Гриньової та В.О. Коюда, оборотний капітал – це кошти, які здійснюють обслуговування господарської діяльності підприємства та одночасно беруть участь як у процесі виробництва, так і в процесі збуту продукції [7].

Друга група науковців розглядає оборотний капітал як авансовану вартість. На відміну від зазначених раніше визначень, тут наголошується, з одного боку, на рухомому відновлюваному характері авансованої вартості, яка повертається у грошовій формі після закінчення кожного кругообігу, з іншого – на тому, що виготовлений додатковий продукт не є частиною оборотного капіталу.

На думку Д.С. Молякова, оборотні засоби – це вартість, авансована у грошовій формі з метою планомірного формування та використання в мінімально необхідних розмірах оборотних виробничих фондів та фондів обігу, для забезпечення «виконання підприємством виробничої програми та своєчасного здійснення розрахунків» [6].

А.М. Поддєрьогін, об'єднавши категорії «оборотний капітал» та «оборотні кошти», визначає, що це – авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу кошти для здійснення безперервного процесу виробництва та реалізації продук-

Таблиця 1

Підходи науковців до визначення категорії «оборотний капітал»

Підходи	Визначення категорії «оборотний капітал»	Представники
Перший підхід	Грошові кошти, інвестовані до оборотних виробничих фондів та фондів обігу з метою забезпечення неперервного виробництва та збуту виробленої продукції	Г.І. Кравцова, М.І. Ткачук та А.В. Шашковський, І.В. Зелгавілс, П.О. Парфаняк, І.А. Усатов, А.М. Бірман, Н.С. Шумов, В.М. Гриньова, В.О. Коюда
Другий підхід	Фінансові ресурси, вкладені в об'єкти, які використовуються підприємством протягом одного операційного циклу або відносно короткого періоду часу	Д.С. Моляков, А.М. Поддєрьогін, Н.Б. Єрмасова, В.В. Кулішов, Ю.А. Арутюнов
Третій підхід	Мобільні активи, які підприємство використовує у процесі здійснення своєї господарської діяльності протягом року або операційного циклу	М.В. Володькіна, В.В. Ковальов, Н.А. Русак, Р.Н. Холт, В.В. Ковальов

Джерело: складено авторами

ції задля одержання прибутку [9, с. 140]. Зазначене визначення є найбільш влучним, оскільки розкриває сутність та економічну природу оборотного капіталу. Водночас ототожнення цих понять є недоцільним, оскільки до складу оборотних коштів, наприклад, не входять короткострокові фінансові вкладення.

Ототожнює ці поняття і Н.Б. Єрмасова. Вона дає більш загальне визначення, не даючи детальної характеристики оборотним коштам, зазначаючи, що це – «засоби, інвестовані підприємством в поточні операції в час кожного операційного циклу» [6].

В.В. Кулішов характеризує оборотний капітал як складову «продуктивного капіталу», який у процесі споживання повністю переносить свою вартість на створену продукцію та «повертається до підприємця у грошовій формі протягом кожного кругообігу капіталу» [7].

Ю.А. Арутюнов визначає оборотний капітал як «інвестиції в поточні активи, які називають також оборотними коштами». Він наголошує на тому, що оборотний капітал не споживається, а авансується у виробництво, що означає повернення коштів після завершення виробничого циклу, включаючи виготовлення і реалізацію продукції, а також отримання доходу від реалізації [6]. Науковець детально описує економічну сутність оборотного капіталу, але, як і А.М. Поддєрьогін, не додає короткострокові фінансові інвестиції до складу оборотних активів.

Третя група економістів характеризує оборотний капітал як мобільні активи, які підприємство використовує під час своєї господарської діяльності протягом року або операційного циклу. Зокрема, на думку М.В. Володькіної, оборотний капітал є частиною активів підприємства, яка складається з оборотних коштів та короткострокових фінансових інвестицій.

В.В. Ковальов зазначає, що оборотний капітал є складовою мобільних активів підприємства у формі грошових коштів або таких, що можуть бути трансформовані у них протягом одного року або виробничого циклу. Цю точку зору підтримує Н.А. Русак [6]. Р.Н. Холт характеризує оборотний капітал як активи, які мають можливість бути перетвореними у готівкову форму протягом року [10, с. 181].

У 1973 р. І.Л. Буніч зробив узагальнене визначення дефініції «оборотні кошти»: особлива форма руху вартості на підприємстві, яка вкладається у формі грошей з метою фор-

мування «запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів, готової продукції, інструменту, інвентарю та інших матеріальних цінностей, які швидко зношуються» [8, с. 44].

Дослідивши еволюцію категорії «оборотний капітал», можна зробити висновок про існування різноманітних підходів до характеристики сутності цього поняття. Одні науковці визначають оборотний капітал як грошову форму оборотних виробничих фондів та фондів обігу, які забезпечують безперервність виробництва та реалізації виготовленої продукції (Г.І. Кравцова, М.І. Ткачук та А.В. Шашковський, І.В. Зелгавіс, П.О. Парфаняк, І.А. Усатов, А.М. Бірман та ін.). Інші дотримуються думки про те, що оборотний капітал є авансованою у господарську діяльність підприємства вартістю задля формування оборотних виробничих фондів та фондів обігу (Д.С. Моляков, А.М. Поддєрьогін, Н.Б. Єрмасова, В.В. Кулішов, Ю.А. Арутюнов та ін.). Перша категорія науковців не розкриває сутність поняття у повному обсязі, розглядаючи оборотні кошти у статичній, які необхідно розглядати у русі, оскільки їм властиве повернення у виробництво після завершення виробничого циклу.

При цьому досить часто поняття «оборотні активи», «оборотний капітал» та «оборотні кошти» ототожнюються. Однак, на нашу думку, ці категорії не є рівнозначними. Проаналізуємо відмінності між ними. Зокрема, поняття «оборотні активи» та «оборотний капітал» є самостійними економічними категоріями, які тісно взаємозалежні одна від одної, а саме спочатку оборотний капітал є інвестицією (джерелом формування), яка має бути десь розміщеною. При цьому оборотні активи є відображенням розміщення інвестованого у процес господарської діяльності капіталу підприємства. Оборотний капітал, будучи джерелом авансування, формує оборотні активи, які згодом повертають авансований капітал, забезпечуючи кругообіг капіталу. Оборотний капітал умовно перестає існувати як капітал після закінчення кожного операційного циклу, виконуючи свою роль у процесі виробництва та відтворюючись завдяки продажу виготовленої продукції та після погашення дебіторської заборгованості. Оборотні активи та оборотний капітал відновлюють одне одного, забезпечуючи безперервність господарських процесів. Головне призначення оборотного капіталу полягає в інвестуванні вартості в складові оборотних активів для забезпечення здійснення операційної господарської діяльності. При цьому оборотні активи характеризують речовий склад активів для обслуговування операційної господарської діяльності [8, с. 46].

Оборотні кошти, які є найбільш ліквідними ресурсами, перебуваючи у грошовій

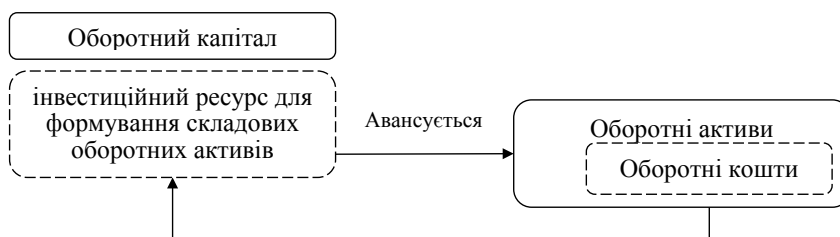

Рис. 1. Кругообіг оборотного капіталу підприємства

Джерело: використано авторами за даними [12, с. 30]

формі, не беруть безпосередньої участі у процесі виробництва, оскільки вони авансовані у виробництво. Вони здійснюють обслуговування кругообігу капіталу та об'єднують процеси виробництва і збуту виготовленої продукції [11, с. 174].

Зв'язок між поняттями «оборотний капітал», «оборотні кошти», «оборотні активи» та особливості їх кругообігу наведено на рис. 1.

Тобто ототожнення понять «оборотний капітал» і «оборотні активи» чи «оборотні кошти» є недоцільним, оскільки оборотні активи функціонують лише у вартісній формі, оборотні кошти – у матеріальній, а оборотний капітал має вартісну та матеріальну форми.

Враховуючи особливості трактувань науковцями терміна «оборотний капітал», ми пропонуємо таке визначення: оборотний капітал – це сукупність майнових цінностей, які є джерелом фінансування оборотних активів підприємства та обслуговують його поточну виробничо-господарську діяльність з метою забезпечення досягнення ліквідності, фінансової стійкості, платоспроможності та рентабельності підприємства. На нашу думку, доцільно застосовувати саме таке трактування, оскільки воно найповніше характеризує зміст та економічну сутність оборотного капіталу підприємства.

Висновки. Дослідивши еволюцію поглядів різних науковців на трактування категорії «оборотний капітал», можна систематизувати їх бачення у три основні підходи. Відповідно до першого підходу оборотний капітал розглядається як грошові ресурси, вкладені до оборотних фондів з метою забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації виготовленої продукції. Представники другого підходу описують оборотний капітал як вкладені в діяльність підприємства фінансові ресурси, які використовуються протягом одного операційного циклу. На думку представників третього підходу, це – мобільні активи, які використовуються підприємством у процесі здійснення своєї господарської діяльності протягом року або операційного циклу. У результаті запропоноване таке визначення: оборотний капітал – це сукупність майнових цінностей, які є джерелом фінансування оборотних активів підприємства та обслуговують його поточну виробничо-господарську діяльність з метою забезпечення досягнення ліквідності, фінансової стійкості, платоспроможності та рентабельності підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Камінська Т.Г. Економічна сутність та класифікаційні характеристики капіталу підприємств / Т.Г. Камінська // Міжнародний збірник наукових праць. – Вип. 2 (20). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/442/1/230.pdf>.
2. Юшко С.В. Критичний аналіз економічної сутності поняття «капітал підприємства» / С.В. Юшко, А.А. Лугова // Вісник економіки, транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 234–238.
3. Корбут А.А. Генезис фінансової складової конкурентоспроможності машинобудівного підприємства / А.А. Корбут // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_6_3/210-214.pdf.
4. Мазурок П.П. Історія економічних вчень у запитаннях і відповідях : [навч. посіб.] / П.П. Мазурок. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2006. – 477 с.
5. Демченко Т.А. Економічна сутність оборотних активів та проблеми їх визнання і класифікації / Т.А. Демченко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 12 (126). – С. 175–180.
6. Загоруйко С.В. Економічна сутність категорії «оборотний капітал» / С.В. Загоруйко, Л.Ю. Габора // Спецпроект: аналіз наукових досліджень : мат. VI Міжнародн. наук.-практ. конф. (30–31 травня 2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/20110531/ek4_zagor.htm.
7. Ходжва К.Я. Оборотний капітал підприємства: його сутність та значення / К.Я. Ходжва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/27_OINXXI_2011/Economics/14_92290.doc.htm.
8. Особливості визначення сутності та складу поняття «оборотні активи» / [О.С. Поважний, Н.О. Крамзіна, Ю.В. Кваша] // Економічний простір. – 2008. – № 12/2. – С. 41–52.
9. Дробишева О.О. Роль оборотних засобів у виробничому процесі підприємства / О.О. Дробишева, І.М. Похильченко // Економічний вісник ЗДІА. – 2014. – Вип. 6. – С. 136–142.
10. Чубка О.М. Особливості визначення категорії оборотного капіталу підприємства / О.М. Чубка, О.М. Рудницька // Вісник «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2013. – № 767 – С. 179–184.
11. Архієреєв С.І. Визначення економічної сутності оборотних коштів та джерел їх формування / С.І. Архієреєв, Л.А. Жмінька // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 21 (994). – С. 171–178.
12. Кравченко О.С. Оборотні активи: сутність, особливості формування та місце в фінансово-економічному механізмі управління підприємством / О.С. Кравченко, Г.М. Іванова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 5. – Т. 2. – С. 29–32.